

Preliminär rapport över undersökning av stenåldersboplats vid
Strandholm 1⁴, Burträsk sn, Västerbotten.

18 juni - 31 juli 1970.

Sammanställd av

Anders Huggert, Uppsala.

Under ledning av docent Hans Christiansson, Institutionen för Nordisk och Jämförande Fornkenskap i Uppsala, och i samarbete med museerna i Umeå och Skellefteå, har utgrävningar ägt rum vid Strandholm 1⁴, Burträsk sn, Västerbotten, under tiden 18 juni - 31 juli 1970.

Deltagare:

Ingela Brisning	Uppsala
Birgitta Hammarberg	"
Anders Huggert	"
Annika Nilsson	"

Utgrävningar vid Strandholm har tidigare ägt rum under juli 1967, juli - augusti 1968 och juni - juli månader 1969. Dessa undersökningar finns redovisade i särskilda rapporter. Platsledare har under åren 1967 - 70 varit Anders Huggert.

Läget hos det under sommaren utgrävda området, vilket utgör en utvidgning åt N, V och Ö av 1967/68/69 års fält, framgår av denna rapport och schaktplanen över området. Sist i rapporten redovisas jämväl på likartat sätt resultaten av provgrävningar 6 - 16 meter Ö om det nu under utgrävning varande området.

Sammanlagt undersöktes $46 + 12 + 4 + 4 \text{ m}^2$.

Vid nivåmätning användes som höjdfix det norra brofästet, beläget ca 230 meter från Korvbäckens mynning i Bygdeträsket, närmare bestämt det största stenblocket, omedelbart gränsande till bäckens vattennivå å brofästets östra hörn. Toppen på detta stenblock är belägen 131,65 m ö h. Höjdvärdet gör ej anspråk på att vara exakt, utan torde vid noggrann fältmätning visa sig behöva justeras några centimeter uppåt eller nedåt. Justeringen kommer då att likformigt beröra samtliga grävningens avvägningdata. Vattenmärke 131,00 m ö h för Bygdeträsket är markerat å stort stenblock ute i Backviken.

Vid undersökningen användes ett koordinatsystem, där ovan nämnda höjdfix togs som skärningspunkt för x-axeln (V-Ö) samt y-axeln (S-N). De två första siffrorna i systemet anger avståndet längs x-axeln och de två sista längs y-axeln. Grävningens område är så beläget i förhållande till koordinatsystemet, att x-värdet blir positivt och y-värdet negativt, d v s föregås av ett minustecken (-).

Vid utgrävningen tillämpades tvåmetersrutor, och varje ruta identifieras med koordinatsiffran för dess sydvästliga hörn.

Lagerföljden å utgrävningsområdet utgöres av följande tre komponenter:

- I. Ett 10 - 35 cm tjockt lager bestående av vegetationsskikt nedplöjt i det underliggande, sandblandade mjälalagret (II).
- II. Sandblandat mjälalager, 10 - 55 cm tjockt.
- III. Bottenlager av mjäla med någon järnutfällning.

Utökning av Område 67

Belägenhet: De västra 0,5 x 2 m² av ruta 38/-27
 " " " " " " 38/-29
 " " " " " " 38/-31
 " " " " " " 38/-33

36/-31

Södra hälften (1 x 2 m) av 36/-33

42/-33

Östra hälften (1 x 2 m) av 34/-35

36/-35 och 44/-35

42/-37

32/-39 och 42/-39

42/-41

44 - 48/-44^{x)}

Planer: 4 st i skala 1:20

Profiler: 38/-25 - 38/-33 i skala 1:20

Under arbetet med utgrävning av lager I tillvaratogs områdets enda fynd, ett retuscherat flintavslag (fynd nr 1). Vidare påträffades 6 st avslag och bitar av kvarts samt 3 st skörbrända sådana av flinta.

Något träkol fanns i varje rutenhet. Plöjlagrets kol torde till största delen härröra från sentida bränning av buskar och annan markvegetation, vilket, enligt markägaren, förekommit ett antal gånger.

Lager I innehöll också skörbränd sten, 1 st vid koordinationspunkten 38/-27 och 2 st i ruta 36/-31, samt en bit bränt ben i ruta 42/-39.

x) y-värdet övergår från ojämnt till jämnt tal, ty i V-0 riktning genom undersökningsområdet löper en "spalt" med 2 x 1 m:s rutor.

Fynd i lager I, även avslag o. d, är inritade med svart färg å planerna för att ge en uppfattning om spridning och var fyndkoncentration i lägdan är att finna. Med ledning av den vid de tre föregående årens grävningar insamlade "horisontala" fynddatan gav detta förfaringsätt, dock huvudsakligen med ledning av fyndlägena i lager II, beskedet att ett område med markant rikligare fyndförekomst kunnat inringas. Koncentrationsområdets utbredning i lägdan beskrevs som oregelbundet avrundat till formen.

Det kunde vidare konstateras hur två slipstensdelar, framgrävda år 1969 i ruta 34/-39, saknade lager-II-fynd i sin närmaste omgivning och att de i förhållande till ovan nämnda större fyndkoncentration intog ett isolerat läge. Från denna koncentration räknat, påträffades de längre nedåt lägdans sluttning, närmare Korvbäcken. Samma läge var även utmärkande för 1966 års lösfynd i ruta 38/-37, bestående av 2 st flintyxor och ett flintspån och 1967 års utgrävningsfynd av 3 st flintyxor i lager II och en yxa i lager I i samma ruta. Årets undersökningsfynd i lager I visar ej någon avvikelse från dessa tidigare resultat. Möjligtvis antyds en överraskande förekomst av fynd i ostnordostlig riktning, från det större koncentrationsområdet räknat.

I likhet med föregående år kunde det även denna sommar konstateras hur fynden i plöjlagret till största delen härrör från upplöjda partier av lager II.

Ytskiktet av lager II hade en "vågig" struktur. Angående orsaken till detta se 1967 års rapport. Det var i vissa fall svårt att klart påvisa var det ena lagret slutade och det andra tog vid.

Vid nedrensning av lager II påträffades varken redskap eller någon form av fabriktionsrester, d v s avslag o d.

Skörbränd sten påträffades i följande rutor: 38/-33 (3 st), 38/-29 (1 st), 38/-31 (1 st) och 36/-31 (1st). Stenarna i 38/-31 och 36/-31 uppvisade exakt passning till varandra. Samtliga stenar låg i botten av lager II, i direkt kontakt med ytskiktet av lager III. Så var även fallet med de 7 stenarna i ruta 36/-33 och 18 st i 36/-35. Av dessa 25 stenar var ca halva antalet naturformade och resten skörbrända. Man kunde vidare konstatera hur 8 st av de skörbrända stenarna härrörde ur ett och samma block, 6 st jämnt fördelade i 36/-35 och 2 st i 36/-33. Ruta 36/-35 innehöll,

förutom ovan nämnda skörbrända stenar, ytterligare en skörbränd sten, vilken låg ett stycke ovanför botten av lager II, således ej i kontakt med lager III. Omedelbart ovanpå lager III, i ruta 42/-39, påträffades en naturformad sten.

Som allmän iakttagelse gäller följaktligen att sten var sällsynt på det utgrävda området. Rutorna 36/-35 och 36/-33 innehöll en anmärkningsvärd stenkoncentration. Något liknande uppvisar endast ruta 38/-48 (utgrävd år 1967) samt markpartier omedelbart NO (1968) och S (1968) därom.

Särdeles glest belägna kolpartiklar visade sig i ruta 42/-37. En ytterst ringa mängd fragment noterades för 42/-33, 36/-35, 44/-35, 44/-44, 46/-44 och 48/-44. Än färre var kolfragmenten i 38/-27, 38/-29, 38/-31, 38/-33 och 36/-31.

Ett parti av lager II (30 x 10 cm) i V kanten av ruta 44/-35 föreföll vara något bränt och innehöll förhållandevis riklig inblandning av kolpartiklar. Partiet utgör en direkt fortsättning av det år 1969 i Ö kanten av 42/-35 undersökta.

I övergången mellan lager II och III påträffades i ruta 38/-31 ett begränsat område (drygt 10 cm i diam.) där kolfragment låg tätare än i rutan i övrigt. Anhopningsområdet, som sträckte sig något ner i lager III, var dock på intet sätt rikligt inbemandt med kol.

Nu redovisade kolförekomster var ej av sådan karaktär, att för C₁₄-prov lämpad kvantitet material kunde tillvaratas.

Preliminär rapport för år 1969 innehåller uppgifter beträffande lager II:s tjocklek och färg inom olika delar av det då (1967 - 69) utgrävda området. Enligt de meddelade iakttagelserna avtog lagret kontinuerligt i tjocklek från N mot S för att så småningom, i det utgrävda områdets sydligaste del, upphöra både åt S och SV. Vidare meddelades att lagrets avtagande i tjocklek åt S och SV ej motsvarades av en sådan åt V längre norrut, d v s nedåt lägdans sluttning. Där kunde istället konstateras hur lagret åt V skiftade färg, från gulaktigt till grått. Färgändringen, som skedde kontinuerligt från Ö till V, blev markant iakttagbar V om koordinationslinjen -36, och var inom det ungefärliga avsnittet fram till koordinationslinjen -34 särskilt påtaglig. Lager II blev av denna anledning svårt att skilja från lager III. Emellertid kvarstod den markanta skillnaden att lager III bl a var något hårdare till konsistensen, samt innehöll

Järnutfällningar. Lagerskillnaden II-III var mest påtaglig i det totala utgrävningsområdets Ö del.

Till uppgifterna i 1969 års preliminära rapport kan läggas vissa iakttagelser som gjordes vid årets undersökning. Således var det fullt tydligt att lager II kontinuerligt tunnade av åt S längs profilsnittet 38/-25 - 38/-33. På samma sätt förhöll det sig med lagret i rutan 36/-31, där för övrigt även en tendens till avtunning åt V märktes. Sistnämnda iakttagelser gäller även för 32/-39, varför den sammanfattande karaktäristiken i stycket ovan till en del bör jämkas. Frågan är vidare hur det förhåller sig med lagrets tjocklek i utgrävningsområdets NÖ och Ö parti. En granskning av rutenheterna 44 - 48/-44 visade att lager II, från att ha varit tjockast i mittrutan, tunnade av svagt åt Ö i ruta 48/-44, och något starkare åt V i ruta 44/-44. Betraktas så rutorna 42/-41, 42/-39, 42/-37, 44/-35 och 42/-33, kunde hos lagret konstateras en jämn och svag ökning i tjocklek från S till N. Först i 42/-33 blev ökningen mer markant. Inom stora delar av det område som markeras av de fem sistnämnda rutorna, visade lagret också en obetydlig tillväxt åt Ö.

Slutligen skall här redovisas några iakttagelser avseende bl a lager II:s färg samt lager III. Med speciell noggrannhet studerades profilsnittet 38/-25 - 38/-33. Lager II skiftade i färg längs profilsträckningen. En observation från 38/-33 till 38/-25 ger följande beskrivning: Lagret var av normal gulaktig färg under de första 2,5 sträckmetrarna. Därefter övergick färgen kontinuerligt mot grått. Samtidigt blev lagret i tilltagande grad flammigt, tonat av rostfärgning. Detta förlopp kulminerade, vad rostfärgningen beträffar, under de följande 1,5 sträckmetrarna. Efter ytterligare 2 sträckmetrar har förekomsten av rostfärgningen avtagit mycket kraftigt. Under dessa sammanlagt 6 sträckmetrar har, som nyss nämnts, lager II mer och mer antagit en grå grundfärg. Profilens 2 sista sträckmetrar visade ett gråfärgat lager II, som längst i N gick mot gråsvart. Längs dessa båda sista sträckmetrar framträdde tydligt en uppdelning inom lagret, såtillvida att dess övre parti hade en renare grå färg än dess undre, vilket var något rosttonat. Detta faktum stod klart först efter 5 sträckmetrars läsande av profilen. Under de 3 återstående metrarnas förlopp framgick hur rosttoningen avtog i vertikalbredd, medan det renare grå partiet följdaktligen i samma mån tilltog i vertikalbredd. Längs profilen gjorde lager II på det hela taget ett spräckligt intryck. Denna spräcklighet var dock högst obetydlig på de avsnitt, i N och S, där lagret karaktäriserats som grått respektive normalt gulaktigt

till grundfärgen. Här och var i lagret syntes små fläckar och strängar av mycket finkornig vit sand. Samtidigt som lager II övergick mot grå färg blev det också mer kompakt i konsistensen. Lager III var grått till färgen och innehöll markanta järnutfällningar samt fläckar av vit, fin sand. - Den vita sanden var av samma slag som den, vilken vid t ex regn sköljs ur just lager III. Efter ett regnväder är en frilagd lager-III-yta i det närmaste täckt av ett sådant finkornigt sandmaterial.

Profilschaktet utökades åt V med ruta 36/-31. Sedan lager III frilagts kunde profilerna längs rutans sidor närmare studeras. Det visade sig då att lager II i rutans S vägg, från att ha varit gulaktigt i Ö, mot V blev gulgrått och rostfärgat samt längst åt V i det närmaste grått till färgen. Lagret var i den V väggen, förutom i det sydligaste avsnittet, helt grått. Längs den N väggen var lager II helt grått, med undantag av den första halvmeteren i Ö, vilken dessutom var svagt gulfärgad och relativt markant färgad av järnutfällning. Således övergick lagrets gula färg både åt N och V mot grått. Lager III överensstämde med beskrivningen från profilschaktet.

För att ytterligare exemplifiera färgändringen hos lager II, skall följande nämnas: 36/-35 innehöll ett gulaktigt lager II som i rutans NV del var bemängt med grå fläckar. Den grå färgen uppträdde på samma sätt i V hälften av 36/-33 samt i hela 35/-35. En jämn övergång mot grått kunde konstateras i 32/-39, där lager II i rutans Ö del var grått med gul anstrykning, för att sedan längst i V vara i det närmaste helt grått. Det syntes inte föreligga någon färgskillnad mellan N och S. Lager III var av samma grå färg som lager II i rutans V del. Eftersom lager III innehöll markanta koncentrationer av järnutfällning samt fläckar av gråvit, mycket fin sand, var det ändå möjligt att avgöra var det ena lagret slutade och det andra tog vid. Beskrivningen av lager III gäller även för rutenheterna 36/-35, 36/-33 och 35/-35.

I utgrävningsområdets NÖ och Ö parti kunde påvisas en del intressanta detaljer i ett där annars mycket enhetligt lager II. Således var lagret gulaktigt till färgen i 42/-37, 42/-39 och 42/-41. Likaledes var det gulaktigt i 44 - 48/-44, men innehöll där spridd förekomst av små klumpar av järnutfällning. Även i 42/-33 var lagret gulaktigt till färgen. Emellertid förekom på vissa ställen i rutans NV del en ren, mjuk, gulfärgad sand, som mycket tydligt skilde sig från lager II i övrigt. Dessutom uppvisade lagret gråaktiga, upp till centimetertjocka skikt, alla ej

markanta och ytterst osammanhängande i ytutbredning. Det framgick dock klart att skikten i stort sett låg horisontalt. Så kunde exempelvis i rutans Ö vägg studeras hur vid koordinationspunkt 44/-33 ett sådant skikt låg på ca 10 cm:s djup i lager II, för att sedan löpa ut i plöjan ca 65 cm S om koordinationspunkt 44/-31. Liknande fenomen avtecknade sig fint i rutenheten 44/-35 samt mindre väl i 42/-37, där den Ö schaktväggens N hälft visade ytterst diffust iakttagbara skikt, medan lagret i den S hälften var homogent gulaktigt till färgen.

Rutorna 42/-37, 42/-39, 42/-41 och 44 - 48/-44 innehöll ett gråfärgat lager III som var hårdare i konsistensen än lager II. Det var lätt att urskilja var det ena lagret slutade och det andra tog vid. I 42/-33 och 44/-35 var lager III likaledes gråfärgat och hårdare i konsistensen än lager II. Båda rutorna visade sig i lager III innehålla tydliga järnutfällningar, förhållandevis rikligt i 44/-35. Vidare konstaterades att övergången från lager II till III i de båda rutorna ej var särskilt markant, speciellt i 42/-33 där lager III:s yta påtagligt buktade.

I anslutning till de redan lämnade uppgifterna rörande lagren II och III, skall så för det totala undersökningsområdet (1967 - 70) rent generellt nämnas, att det även i ett enbart som gulaktigt beskrivet lager II kunde förekomma minimala partier med svag gråfärgning. På samma sätt kunde det gulaktiga lagret mycket sparsamt på vissa ställen vara ytterst svagt, flammigt tonat av rostfärgning. Denna färgning var dock tydligare iakttagbar i grått lager II och föreföll där uppträda i något högre koncentration, speciellt V om linje 36. Inom hela det utgrävda området var lager III:s yta oregelbundet, men mestadels mycket obetydligt, buktig. Denna buktighet var direkt markant endast i de rutor där detta särskilt påtalats.

Det år 1967 i lager II upptäckta täckdicket (av betydelse då några i början av 1900-talet påträffade flintyxor skall lägesbedömas; se preliminär rapport för år 1967), kunde även detta år konstateras. Det löpte, i den tidigare givna sträckningen, in över rutenheterna 42/-39, 42/-41 och 44/-44.

Omfattande nedgrävningar i lager III gav ej något fynd, som skulle tyda på mänsklig aktivitet i förhistorisk tid.

Provområde 70:1

Belägenhet: 60/-54

Lagerföljden utgjordes av följande tre komponenter:

- I. Ett 20 till 30 cm tjockt lager av samma karaktär som lager I på Område 67.
- II. Ett intill 25 cm tjockt lager bestående av sandblandad mjäla. Det var gulaktigt till färgen, främst i provområdets NV parti. Mot SO antog lagret en gråare färgton.
- III. Bottenlager av mjäla. Skilde sig klart från lager II genom att det var gråare till färgen samt uppvisade förekomst av järnutfällningar. Lagret var dessutom något magrare än det överliggande (II). Mjälalagrets yta var starkt buktig. Nivådifferenserna uppgick till maximalt ca 30 cm. Ett kraftigt uppåtbuktande parti av lagret nådde upp i kontakt med plöjseln (I).

Vid nedrensning av lager I påträffades en liten bit bränt ben.

Lager II innehöll en ytterst ringa mängd kol, som delvis var koncentrerad till ett mindre område, ca 20 cm i diameter, beläget 80 cm Ö om koordinationspunkt 60/52.

I bottenpartiet av lager II, 2-3 cm över lager III:s yta, påträffades 3 st stenar. Ingen av dem kunde klassificeras som skörbränd. Provområdet innehöll ytterligare en naturformad sten. Denna låg i botten av lager II, i direkt kontakt med lager III.

Grävningar i lager III gav ingen antydning om mänsklig aktivitet.

Provområde 70:2

Belägenhet: 50/-52

Lagerföljden utgjordes av följande tre komponenter:

- I. Ett drygt 10 till närmare 30 cm tjockt lager av samma karaktär som lager I på Område 67.
- II. Sandblandat mjälalager, mellan 10 och drygt 30 cm tjockt. Värdena låg över lag närmare 10 cm. Lagret var till färgen gulaktigt med en beige anstrykning.
- III. Bottenlager av mjäla, gråfärgat och med någon järnutfällning. Lagrets yta var starkt buktig, dock ej lika markant som i provområde 70:1. (Ytan syntes uppvisa fåror efter strömmande vatten.)

Intet fynd gjordes. Emellertid innehöll lager II en ytterst ringa mängd kolpartiklar och 1 st sten. Denna låg ca 2 cm över lagrets botten och uppvisade varken spår av skörbränning eller bearbetning.

Grävning i lager III gav ingen antydan om mänsklig aktivitet.

Provområde 70:3

Belägenhet: 58/-27

56/-29

Lagerföljden utgjordes av följande tre komponenter:

56/-31

I. Ett 15 till 30 cm tjockt lager av samma karaktär som lager I på Område 67.

II. Sandblandat mjälalager, 20 till 45 cm tjockt, gulaktigt till färgen.

III. Bottenlager av mjäla. Lagret var gråfärgat och innehöll järnutfällning, mest markant i ruta 56/-31, där det f ö även förekom en fin, vitgul sand. Mjälalagrets yta var påtagligt buktig i 58/-27 och 56/-29.

Vid nedrensning av lager I påträffades en flisa och ett stycke av kvarts.

Från lager II kunde tillvaratagas en kraftigt fragmenterad skrapa (13) och ett stycke (7) av kvarts. Det senare uppvisar i ena ändan spår efter upprepat bultande, varför det klart framgår var avspaltande slag anbragts.

Vidare innehöll lager II i ruta 58/-27 en skörbränd sten. Kolfragment förekom i ytterst ringa mängd i 58/-27 och 56/-29. Något enstaka kol, mest ytterst små partiklar, iaktogs i 56/-31.

Grävning i lager III gav ingen antydan om mänsklig aktivitet.

Allmänna upplysningar.

Sedan den arkeologiska undersökningen igångsattes år 1967, har plöjning ej företagits i den lägda där boplatsen är belägen. Till hösten ämnar hemmansägare Allan Lindberg emellertid åter plöja, varför en kommande undersökning sker under förhållanden som ej helt kan jämföras med de som rådde 1967-70.

Då undersökningsschakten fylldes igen, lämnades plastduk under plöj djup längs flera schaktkanter. Dessutom drevs två långa järntenar ned i marken. Dessa är djupt förankrade i lager III, sticker upp i lager II men når ej upp till plogdjup. Järntenarna utmärker koordinationspunkterna 38/-35 och 44/-35.

Fyndförteckning.

<u>F.nr</u>	<u>Föremål</u>	<u>Mått i cm</u>	<u>Läge i meter</u>	<u>Lager</u>	<u>m ö h</u>
1	Flintavslag med kort, 1,3 cm, retuscherat eggparti	2,9 x 1,9 x 0,9	42,95/-37,44	I	
13	Fragmenterad skrapa (?) av kvarts	3,0 x 2,4 x 1,6	57,87/-28,97	II	133,34